

DISCUSSIE

Spreeken is zilver, praten is goud

Janny Dierx

Richard Korver, *Recht van Spreken. Slachtoffers in het Nederlandse strafproces*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers 2012

Samenvatting

Toen het kabinet-Rutte I in april 2012 viel, besloot de Amsterdamse strafrechtadvocaat Richard Korver het plan uit te voeren waar hij al een tijd mee rondliep: een boek schrijven om de discussie over verbetering van de juridische positie van slachtoffers aan te zwengelen.¹ Korver werkte de hele zomer door en leverde het boek net op tijd af om nog tijdens de kabinetsformatie zijn invloed uit te kunnen oefenen op het regeerakkoord van Rutte II. Staatssecretaris Teeven nam het boek half oktober in ontvangst. Om de kans op beïnvloeding van de politiek te vergroten liet Korver zijn uitgever een exemplaar opsturen naar alle 150 parlementariërs.

Korver wil met zijn boek een grondige herziening van het Wetboek van Strafrecht bewerkstelligen. Hij bekijkt de wetgeving in zijn boek door de ogen van slachtoffers. Slachtoffers moeten net zo goed worden bediend als daders, stelt Korver. Het slachtoffer moet een volwaardige procespartij worden. Het boek vangt aan met ruim 150 gekleurde pagina's waarop slachtofferverklaringen zijn afgedrukt. De verklaringen zijn afkomstig van de slachtoffers die Korver bijstond in zeden- en moordzaken. De meeste verklaringen zijn afkomstig van de slachtoffers in Nederlands meest weerzinwekkende zedenzaak tot nu toe: die van de ouders van de 83 kinderen waarvan Robert M. bekende ze seksueel te hebben misbruikt. Een heel aantal van die kinderen waren op het moment van het misbruik nog baby. De verdachte had een voorkeur voor kinderen die nog niet konden praten.

Na deze verklaringen analyseert de schrijver het begrip slachtoffer, zoals dat nu in de wet wordt afgebakend, en voegt daaraan toe hoe hij het graag zou willen zien veranderen. Vervolgens fileert Korver het hele strafproces vanuit het perspectief van het slachtoffer. Van aangifte, via gerechtelijk vooronderzoek naar de dossiervorming, de terechtzitting, schadevergoeding, vonnis (inclusief bijzondere voorwaarden) tot en met de uitvoering van de straf. Op alle onderdelen belicht Korver de gebrekkige communicatie door de justitiële autoriteiten met slachtoffers en de gemankeerde rechten van die laatsten.

1 M. Thie (2012) Slachtoffer even belangrijk als dader. Interview Richard Korver, strafrechtadvocaat, *NRC Handelsblad* 15 oktober.

Vervolgens is een kort hoofdstuk opgenomen met voorbeelden van elementen in de rechtssystemen van het Verenigd Koninkrijk, België, Duitsland, de Verenigde Staten en Turkije die de auteur ter overname voor het Nederlandse aanbeveelt. Korver besteedt ook een paar pagina's aan herstelrecht. Het boek eindigt met 74 aanbevelingen om het strafproces te verbeteren en de zelfstandige procespositie van het slachtoffer te realiseren.

Emoties

Wat moeten we toch aan met de emoties van slachtoffers van strafbare feiten in de rechtszaal? Heftig geëmotioneerde mensen zoeken vaak begrip, troost. De strafrechtspiegeling slaagt er vaak maar mondjesmaat in om in die behoefte 'institutioneel' te voorzien. Emoties en wat je ermee aan moet is dan ook een terugkerend discussiepunt onder juristen, die er vaak niet goed weg mee weten. Tv-presentatoren ook al niet per definitie. Dat bleek na ongeveer vierenhalve minuut bij de presentatie van het boek *Recht van spreken* van Richard Korver in het programma *Pauw & Witteman* vorig jaar.² Paul Witteman stelde dat de emoties van een slachtoffer niet op hun plaats zijn in de zittingszaal. Want daar gaat het om de waarheidsvinding, en de emoties van slachtoffers zijn daarvoor niet het juiste 'decor', poneerde hij. De moeder van de vermoorde politieagente Gabrielle Cevat, die ook aan tafel zat, reageerde meteen op Witteman: 'mag alleen de dader emoties hebben dan'? Het was een retorische vraag, natuurlijk. Want een slachtoffer heeft vanzelfsprekend doorgaans emoties. En het Nederlandse strafproces is er op ingericht om deze gevoelens in te dammen, te kanaliseren, minder heftig te presenteren. De interventie van de justitiële autoriteiten moet ervoor zorgen dat de emoties van slachtoffers – en ook de maatschappelijke verontwaardiging – niet bij uitsluiting richtinggevend zijn voor de reactie op wandaden. Voor een slachtoffer is de straf immers vaak niet hoog genoeg. *Maar 240 uur dienstverlening voor het in elkaar slaan van een publieke dienstverlener? Alleen maar een boete voor vandalisme? En achttien jaar zitten voor een bewezen doodslag terwijl de nabestaanden levenslang hebben?* Hoe vaak horen we een slachtoffer dat soort dingen niet zeggen? Het is te begrijpen. En tegelijkertijd is het de vraag welke straf dan wel hoog genoeg kan zijn. Waarom verdienen de mannen die andere mannen met hiv besmet bloed inspuiten vijf respectievelijk acht jaar gevangenisstraf? En welke straf is hoog genoeg voor de familie van Gabrielle Cevat? Of de familie van Marianne Vaatstra? Geen straf ter wereld die ooit nog zo'n gemis kan rechtzetten. De emoties van slachtoffers zijn soms inderdaad moeilijk om aan te zien. Niemand kan de moeder van Gabrielle Cevat ook maar een seconde verwijten dat de emoties haar parten spelen. En dat ze dat blijven doen. En toch willen 'we' die emoties in het strafproces liever niet toelaten. Het geclausuleerde – en daardoor vaak gekunstelde – spreekrecht dat aan slachtoffers in het Nederlandse strafproces wordt toegekend, biedt dan ook vaak geen afdoende catharsis voor de

2 <<http://pauwenwitteman.vara.nl/>>, uitzending gemist d.d. 16 oktober 2012.

hevige emoties van het slachtoffer. De slachtoffers in het boek van Korver bevestigen dat.

Doordat er soms zo slecht wordt omgegaan met de emoties van slachtoffers, blijft helaas ook het wijdverbreide misverstand in stand – aldus de jurist Richard Korver – dat de beleving van een slachtoffer de beoordeling op basis van de feiten in de weg kan staan. Volgens Korver hebben juist juristen patent op deze achterhaalde en schadelijke misvatting. Bij de publiciteit die het verschijnen van het boek begeleidde, bleek nog maar weer eens dat het inderdaad best diep zit. NRC-columnist Folkert Jensma werd de spreekbuis van diegenen die vinden dat er grenzen zitten aan ‘de slachtofferlobby’. Want de verdachte heeft al bij voorbaat de schijn tegen als er straks naast een officier van justitie ook nog een slachtoffer met zijn advocaat – zoals Korver voorstaat – als een soort van tweede aanklager optreedt. Jensma vindt dat de rechter uit de wind gehouden moet worden om in alle rust zijn werk te doen. De wens van Folkert Jensma is dat slachtoffers (na hun aangifte) liefst laat of helemaal niet meer opduiken in de strafrechtspleging, want dat leidt de aandacht af die de rechter moet hebben voor de dader. En ook: pas nadat de rechter vonnis heeft gewezen, weten we of het slachtoffer ook echt een slachtoffer is. Dat is natuurlijk een hele formalistische opstelling en miskent alleen al dat in vele strafzaken verdachten (gedeeltelijk) bekennen. Alleen in die zaken zou dan het vertoon van emoties ineens wel passend kunnen zijn? Ook anderen pleiten naar aanleiding van het boek van Korver voor het opsplitsen van de strafzaak: eerst de bewezenverklaring op orde en daarna mag het slachtoffer het strijdperk betreden. De strafzaken die Jensma aanvoert om zijn betoog te onderbouwen zijn die van (hevig) ontkennende verdachten die, naar later bleek, ten onrechte tot daders waren gebombardeerd. Natuurlijk is dat verschrikkelijk. Net zoals een valse aangifte die niet wordt ontmaskerd. Korver zet zijn argumenten kracht bij met de verklaringen van de slachtoffers die hij bijstond in Nederlands meest weezinwekkende zedenzaak tot nu toe: die van Roberts M. met tientallen zeer jonge slachtoffertjes. De in het boek opgenomen verklaringen van de ouders van de misbruikte kinderen zijn op zijn zachtst gezegd indrukwekkend. En niet alleen die verklaringen zijn dat, ook die van andere slachtoffers-nabestaanden zijn het soms.

Het valt op dat zowel Richard Korver als Folkert Jensma de uitersten opzoekt: Korver gebruikt weezinwekkende zedenzaken en levensdelicten om zijn betoog kracht bij te zetten, en Jensma heeft de justitiële dwalingen nodig om zijn gelijk te onderstrepen. Strafrecht gaat inderdaad over zaken die ons niet onverschillig laten en dat laat zich met deze voorbeelden goed illustreren. Natuurlijk hebben Korver en Jensma allebei een punt, de een niet minder dan de ander. De bottomline is deze: als de strafrechtspleging wordt ingezet als middel om de orde te handhaven bij gebeurtenissen die zoveel impact hebben, dan moet dit middel gewoon deugen. In de extreme strafzaken van Korver en Jensma en ook in het gros van de strafzaken die voor de rechter komen. De vraag is: deugt de strafrechtspleging wel als zoveel van de betrokkenen de resultaten ervan zo vaak als bedroevend en bevreemdend ervaren? Want dat komt ook in ‘het gros’ van de

strafzaken veelvuldig voor. En dat heeft helaas ook vaak te maken met het negeren of abstraheren van de emoties waar mensen van vlees en bloed mee kampen. Het is wat mij betreft zeer de vraag of we in het kader van het strafproces nog steeds de noties van tweehonderd jaar geleden moeten laten prevaleren. Dat was een tijd waar psychologie nog niet tot wasdom was gekomen en men ook veel minder wist van effectieve communicatie als het gaat om de emoties van betrokkenen bij een strafbare gebeurtenis. Er zal toch waarachtig ook in Nederland wel een moderne versie van het strafrecht kunnen worden ontwikkeld, waarbij procesdeelnemers adequaat om kunnen gaan met emoties?

Bejegeningsblunders

Korvers boek is wat mij betreft dus in de eerste plaats een aanklacht tegen de nog altijd chronische verwaarlozing van het slachtoffer in de bejegening door de justitiële autoriteiten. En Korver heeft daar beslist een punt, met een uitroepteken. Ook al is er de laatste jaren al zoveel verbeterd aan slachtofferzorg en ondersteuning van slachtoffers. Je blijft jezelf immers toch afvragen: hoe moeilijk kan het zijn om een slachtoffer altijd op de hoogte te stellen als er een verdachte wordt aangehouden? Of om ook altijd de naam van de verdachte aan een slachtoffer door te geven, als dat het gegeven is dat een slachtoffer nodig heeft om de rechtszaal waar zijn zaak wordt behandeld te kunnen opsporen? Of altijd contact op te nemen als de voorlopige hechtenis wordt opgeheven en de verdachte weer op vrije voeten komt? Hoe moeilijk kan het zijn dat niet een paar, maar dat alle rechtbanken stoelen op de eerste rij reserveren voor de slachtoffers? En er altijd aan te denken dat slachtoffers niet pal naast journalisten horen te zitten die over de zaak schrijven en twitteren? Hoe moeilijk kan het zijn om het slachtoffer er per direct van op de hoogte te stellen als een verdachte wordt vrijgesproken op een zitting waar het slachtoffer niet aanwezig was? Of om slachtoffers altijd te vragen naar hun opvattingen over de eventuele voorwaarden waaronder een (voorwaardelijke) invrijheidstelling van een bekende verdachte of dader plaats kan vinden? Dat niet zoals nu gebruikelijk aan te kondigen met een lullige standaardbrief, maar om ook altijd even persoonlijk contact op te nemen? We weten al langer dat het Nederlandse strafproces voor slachtoffers vaak een teleurstellende ervaring is. Korvers boek leest als één lange opsomming van voorbeelden van inlevingsfouten en bejegeningsblunders die te verhelpen zouden zijn als het strafproces één keer goed zou worden bekeken door de ogen van een groep gemiddelde slachtoffers. Ik zou er zelf als slachtoffer van een tot op heden onopgehelderde brandstichting bij mijn woning, waarna ik extreme moeite moest doen om aangifte te doen bij de politie, graag aan meedoen. Ook de Nationale ombudsman ontvangt opvallend veel klachten van slachtoffers die er überhaupt niet in slagen het strafrechtssysteem aan de gang te krijgen in hun zaak: ze worden al afgepoeierd als ze proberen aangifte te doen. De Nationale ombudsman publiceerde in december een aanklacht tegen het veronachtzamen van de belangen van slacht-

offers.³ De publicatie sluit aan bij Korvers wens om de discussie op gang te brengen, zodat slachtoffers eindelijk de aandacht krijgen die ze verdienen. De ombudsman vervaardigde meerdere kaarten met daarop een omschrijving van de behoorlijke bejegening van slachtoffers door overheidsfunctionarissen. Het komt neer op elementair inlevingsvermogen, vermijden van bureaucratie, samenwerken in plaats van slachtoffers van het kastje naar de muur sturen, ze serieus nemen en eigen initiatief tonen bij informatievoorziening. En – ja, ook de ombudsman zegt het – begrip tonen voor emoties van slachtoffers.

De juridische positie van slachtoffers

Waar het Korver daarnaast om gaat, is het verbeteren van de gebrekkige rechten van het slachtoffer in het Nederlandse strafproces. Korver stelt de juridische afbakening van slachtofferschap ter discussie en wil dat slachtoffers een volwaardige procespartij worden en niet alleen maar procesdeelnemer met beperkte rechten – bijvoorbeeld het beperkte spreekrecht zoals dat nu bestaat.⁴ Op dat laatste punt overtuigt zijn betoog mij zonder meer. De juridische afbakening van het slachtofferbegrip is veel te rigide. Korver pleit terecht voor meer gevoel en empathie bij het erkennen van slachtoffers als zodanig. Korver maakte als advocaat mijns inziens ook terecht bezwaar tegen het idee van de advocaten van Roberts M. dat de ouders van de misbruikte kinderen geen spreekrecht zouden kunnen uitoefenen, omdat de wetgever nu eenmaal het bestaan van deze categorie slachtoffers van tevoren niet expliciet had benoemd.

De slachtofferverklaringen zijn in het boek afgedrukt op gekleurde pagina's. Voor diegenen voor wie de emoties van deze slachtoffers te veel zouden kunnen worden: je hoeft ze dus niet te lezen. Op mij maakte de meeste indruk de verklaring van een ouderpaar dat zich richt tot de rechter, omdat ze niet tegen Roberts M. zelf durven praten. 'We zijn te bang dat R. terugpraat en iets zegt over ons kindje, dat zijn woorden in ons hoofd komen te zitten en "later" in die van ons kind.' Eén zinnetje waarin alle ellende en emoties zijn samengeperst. De verklaringen illustreren hoe beschaafd deze slachtoffers stuk voor stuk hun diepste misère verwoorden, netjes op papier zetten en soms (hebben laten) voorlezen. Dat is toch inderdaad en waarachtig wel het minste dat we slachtoffers zouden moeten gunnen. De vraag die eruit oprijst is eerder: is dit wel genoeg? Is het niet schandalig weinig soms, alleen de kans krijgen om zo'n van tevoren opgesteld verhaal voor te lezen? En niet goed weten wat de rechter daar nu eigenlijk van vindt of mee zou kunnen doen? Dat is precies het effect dat Korver bij de lezer wil bewerkstelligen. Hij betoogt inderdaad dat het niet bij spreekrecht alleen moet blijven. Korver bepleit dat slachtoffers eigen rechten toekomen die de waarborging van hun belangen ten goede komen en dat zij ook spiegelbeeldige rechten zouden moeten

3 Nationale ombudsman (2012) *Spelregels voor het omgaan met slachtoffers*. December, 2012/200. Het kaartje is te bestellen via de website.

4 <www.nrc.nl/rechtenbestuur/2012/10/20/hoe-slachtoffers-het-strafproces-stuk-maken/> en <www.nrc.nl/rechtenbestuur/2012/10/27/strafrechters-moet-je-uit-de-wind-houden/>.

krijgen, gelijkwaardig aan die van de dader. Bij dat laatste gaat het onder andere om een recht op een advocaat, inzage in het dossier en om zaken als het recht op behandeling van een strafzaak achter gesloten deuren als er minderjarige slachtoffers zijn. Dat zijn naar mijn mening elementaire rechten die gewoon gehonoreerd zouden moeten worden. Korver formuleert er daarnaast nog een hele reeks: dat rechters en officieren niet zomaar de namen van slachtoffers en details over hun privéleven onthullen op de zitting, dat zij er ook ambtshalve aan denken om schadevergoedingen met een schadevergoedingsmaatregel op te leggen en altijd een afschrift van een vonnis aan het slachtoffer sturen, bijvoorbeeld. Dat dit niet vanzelfsprekend is, wekt eigenlijk meer verbazing. Dat dit gewoon moet gebeuren, lijkt mij inmiddels rechtstreeks voort te vloeien uit de hiervoor aangehaalde spelregels voor behoorlijke bejegening van de Nationale ombudsman.

Met Korver ben ik het beslist ook eens dat het spreekrecht vaak bij lange na niet voldoende is en zeker ook niet gelijkwaardig aan wat de verdachte of diens advocaat vermag. De verdachte mag inderdaad van alles over het slachtoffer zeggen en/of zijn advocaat mag tijdens of na een verhoor allerhande vragen (laten) stellen, terwijl het slachtoffer niets over de verdachte mag zeggen en hem ook geen vragen mag stellen. Korver claimt het morele recht van slachtoffers om zich uit te mogen spreken en stelt met zijn boek vervolgens scherp ter discussie hoe ver dit morele recht juridisch moet gaan. Vanaf pagina 305 formuleert hij 74 aanbevelingen om het strafproces te verbeteren. Hij wil bijvoorbeeld het eigenstandige recht voor slachtoffers om getuigen te verhoren, rechters te wraken en in hoger beroep te gaan, en verplichte procesvertegenwoordiging door advocaten voor slachtoffers die zich willen uitlaten over bewezenverklaring en strafmaat. Korver vergelijkt de rechten die slachtoffers moeten krijgen met datgene wat daders/verdachten nu al toekomt en eist spiegelbeeldige rechten op voor slachtoffers. Voor wat betreft het recht op schadevergoeding bepleit Korver verruiming van de mogelijkheden om affectieschade te vorderen. Korvers spiegelbeeldige rechten zullen zonder meer leiden tot verdergaande jurisdisering en verharding van standpunten. Het is de vraag of deze uitbreiding van rechten steeds een hele goede ontwikkeling zou blijken te zijn. Elders in dit nummer worden daar dan ook vraagtekens bij gezet. Voorkomen moet mijns inziens worden dat het strafrecht als 'ultimum remedium' nog verder uit het zicht raakt. Het onderwerp verdient in ieder geval aanmerkelijk meer discussie en ook argumentatie. De onderbouwing van Korver met voorbeelden uit andere landen lijkt mij wat eenzijdig. Over eventuele schaduwkanten van de voorgestane oplossingen vernemen we niets. Belangrijker is dat de positie van slachtoffer en dader niet spiegelbeeldig zijn. Dat is een miskenning van het feit dat een verdachte wel degelijk beschermd moet worden tegen de overheid, die in het kader van het strafproces een aanklacht formuleert op grond van nog niet bewezen feiten, meent een strafaanspraak te hebben en vergaande dwangmiddelen in kan zetten.

Het probleem advocaat

En wat ook belangrijk is: advocaten verpersoonlijken zelf ook echt een probleem. Korver problematiseert de rol van advocaten nauwelijks. Aan de ene kant begrijpelijk: de auteur is zelf een advocaat. Maar ook weer niet: als Korver alle deelnemers aan het strafproces op de hak neemt, waarom zou hij dan niet ook de eigen rol eens van verschillende kanten bekijken? Want niet alleen de justitiële autoriteiten, ook advocaten zijn zelf vaak een *enorme* bron van secundaire victimisatie⁵ voor slachtoffers. Korver weet dat als geen ander. In de genoemde uitzending van *Pauw & Witteman* zei Korver dat hij inderdaad vaak alleen maar op tv verschijnt als hij optreedt als advocaat van slachtoffers, niet als hij de belangen van verdachten behartigt. ‘Het is nu eenmaal vrijwel nooit in het belang van de daders die ik verdedig om op tv te komen’, zei hij daarover. Dat klopt. Kernachtiger kunnen de tegengestelde belangen van slachtoffers en daders eigenlijk niet worden samengevat. Het slachtoffer stelt in het algemeen veel meer prijs op het publieke karakter van het strafproces dan een dader. Een slachtoffer heeft over het algemeen ook meer baat bij een publiekelijk recht van spreken. Het slachtoffer heeft in beginsel baat bij de ‘publieke schandpaal’ – een behoefte waarin het strafproces ook voorziet. Dat de daad die slachtoffers tot slachtoffers maakte in het openbaar wordt bestraft, vormt voor veel slachtoffers een vorm van genoegdoening. Overigens niet altijd, en de soort aandacht die via de media wordt opgeroepen kan slachtoffers soms lelijk opbreken, ook al verwerven slachtoffers doorgaans gemakkelijk de sympathie van de (oppervlakkige) toeschouwers. De meeste verdachten hebben dat alles natuurlijk liever niet. De dader wil doorgaans zo veel mogelijk vermijden dat hij zelf over het voetlicht komt en zal van zijn rechten doorgaans gebruikmaken om zijn aandeel in het geheel te ontkennen of te verkleinen en te verontschuldigen.

Uitvoering van de aanbevelingen in Korvers boek zal eraan bijdragen dat de strafrechtspraktijk behoorlijk uitgebreid kan worden met het verdedigen van de belangen van slachtoffers. Ook al heeft Korver met zijn pleidooi voor slachtoffers een punt, toch geldt voor alle advocaten – inclusief degenen die de belangen van slachtoffers behartigen – dat zij door de invulling van hun vak vaak zeer aan de juridische verharding tussen partijen bijdragen. Veel advocaten zijn ervan overtuigd dat het per definitie in het belang van hun cliënt is om ieder juridisch pleitbaar standpunt aan te voeren ter verdediging van de gedragingen waarin de cliënt een rol speelde en ook dat die handelwijze altijd beter is dan een alternatief dat

- 5 Secundaire victimisatie is een begrip afkomstig uit de victimologie en betekent letterlijk: afgeleid of herhaald – na de eerste ook een tweede keer – slachtofferschap. Met secundaire victimisatie wordt bedoeld op de extra schade en psychologische gevoelens van slachtofferschap die door vertegenwoordigers van het strafrechtelijk systeem en door procedurele voorschriften bij slachtoffers kunnen worden veroorzaakt. De eerste victimisatie vindt plaats tijdens het delict zelf, het geschokte vertrouwen wordt veroorzaakt door de dader. De gevoelens van secundaire victimisatie ontstaan als gevolg van de ervaringen die een slachtoffer opdoet bij het vervolg, bijvoorbeeld het optreden van de justitiële autoriteiten na de aangifte of de gang van zaken op een rechtszitting. Een voorbeeld van secundaire victimisatie is het slachtoffer van een poging tot verkrachting die te horen krijgt dat ze er met haar korte rokje ook wel een beetje om vroeg.

juridisch niet 'het onderste uit de kan haalt'. Advocaat Sidney Smeets bracht deze beroepsvisie scherp naar voren naar aanleiding van de kritiek op het optreden van de advocaten van Roberts M.⁶ De advocaten van deze verdachte verzetten zich, zoals hiervoor al werd aangehaald, tegen het uitoefenen van spreekrecht tijdens de zitting door de ouders van de misbruikte kinderen en vroegen, ondanks het feit dat verdachte Roberts M. spijt betuigde over het door hem veroorzaakte leed, toch op juridische gronden vrijspraak van de meeste ten laste gelegde feiten. Advocaat Smeets verzette zich tegen de kritiek van Korver over het gebrek aan inlevingsvermogen, zowel van deze advocaten als van cliënt Roberts M. zelf. Smeets noemde degene die dat vindt blind voor de rol van de raadsman en vindt dat deze criticus 'faalt als verlicht mens en democraat'. Smeets betoogde verder dat een goede advocaat faalt als hij niet de optimale verdediging voert, ongeacht de persoon van de dader en ongeacht de aard van de zaak.

Mediation als onderschat alternatief

Hier maakt deze advocaat een hele andere beweging dan die – met name ook – door het inzetten van herstelrecht wordt voorgesteld. Dan gaat het immers om ruimte maken voor een gesprek over de gevolgen van de gebeurtenis, verantwoordelijkheid nemen voor wat je gedaan hebt, herstellen van aangerichte schade en praten over en werken aan de mogelijkheid om een nieuwe wending te geven aan de toekomst. En dit alles rekening houdend met de persoonlijke omstandigheden van de dader, de belangen en behoeften van het slachtoffer en de aard van de zaak. Toepassen van herstelrecht is een uitnodiging aan de advocaat om zijn cliënt te stimuleren wel empathische gevoelens over het aangerichte leed te tonen en zichtbaar te maken. Herstelrecht is zodoende ook een uitnodiging aan advocaten om de eigen rolopvatting te verrijken, in ieder geval tijdens de mediation. Herstelrecht nodigt uit om juist wel te reflecteren op hoe het vasthouden aan juridische argumentatie tot vervreemding en onbegrip kan leiden, niet alleen bij het slachtoffer en diens omgeving, maar ook bij de dader zelf en diens naasten.⁷

Uiteindelijk is de advocaat ook onderdeel van het strafrechtssysteem dat ruim twee eeuwen geleden werd bedacht, in een tijd dat er nog veel minder bekend was of nagedacht werd over communicatie en psychologie. Van de politie, het Openbaar Ministerie, de rechter, maar ook van de advocaat mag worden gevraagd in dit verband opnieuw naar eigen taakopvattingen te kijken en in ogeschouw te nemen wat het tonen van empathie juist wel zou kunnen betekenen voor de betrokkenen bij een strafbaar feit.

Zo bont als Smeets maakt Korver het beslist niet. Maar ook als Korvers visie gemeengoed wordt, zullen standpunten verder verharderen. De vraag hoe de betrokkenen bij ernstige strafbare feiten verder kunnen leven, zal verder uit het zicht raken. Laat staan dat pijnlijke en moeilijke processen die kunnen leiden tot

6 S. Smeets (2012) Robert M. en Brevik verdedigen. *De Volkskrant* 20 april.

7 Zie over deze kwestie in de zaak Robert M. ook J. Blad (2012) Spreekrecht ouders is in belang van samenleving. *NRC Handelsblad* 20 maart.

verzoening of zelfs vergeving op gang zouden kunnen worden gebracht met een strafproces dat nog meer gefocust raakt op de juridische positie van de hoofdrolspelers. Er zijn nu al voorbeelden van slachtoffers die onredelijke eisen stellen of schadevergoeding eisen ‘omdat ze daar recht op hebben’. Ook advocaten zouden zich best wat meer kunnen bekommeren om de vraag of een ‘claimcultuur’ het type maatschappij oplevert dat we moeten nastreven. Wat mij betreft zou het beter zijn als de strafrechtspleging meer zou worden aangestuurd vanuit het algemene besef dat mensen elkaar nu eenmaal al sinds mensenheugenis met weerzinwekkende daden belagen. En dat het normaal is dat de maatschappij hierop dan een beschaafde en gepaste reactie geeft. Advocaten kunnen zich dan ook wat meer gaan bekommeren om het behartigen van alle belangen: die van slachtoffers en daders, van mensen in hun omgeving en de maatschappij. Niet alleen de juridische context van de dader is van belang, maar ook de morele en het belang van herstel van het geschonden vertrouwen – vaak van vele betrokkenen bij een strafbaar feit.

Spreken of praten?

Mediation in strafzaken is een van de manieren om precies daaraan vorm te geven. Met de toepassing van volwaardige mediation loopt Nederland nog achter. Korvers boek agendeert de noodzaak van een fundamentele herziening van de strafrechtspleging. En het siert hem dat hij ook mediation en herstelrecht als alternatieven voor het strafproces agendeert. Weliswaar pas op pagina 287 en niet uitvoerig beschreven, maar toch. Het is natuurlijk wel jammer dat een invloedrijk advocaat als Korver er niet meer werk van maakt om alternatieve mediation over het voetlicht te brengen. Maar wat niet is, kan nog komen. Het zal niet verbazen dat ik daarbij van harte het boek *Mediation in strafzaken* aanbeveel, een boek dat in dezelfde periode verscheen en waaraan ik zelf meewerkte.⁸ Daarin wordt mediation in lopende strafzaken als een ontbrekende faciliteit in het Nederlandse strafproces nader uitgewerkt.

Advocaten kunnen een belangrijke rol spelen bij de doorverwijzing naar mediation, het goed voorlichten van partijen en – ook belangrijk – het kiezen van het juiste moment om een aanbod voor mediation te doen. Daarbij zijn er nog vele vooroordelen te slechten. Een voorbeeld van zo’n vooroordeel is datgene wat columnist Max Pam in *de Volkskrant* van 3 december naar voren bracht. ‘In het bij elkaar brengen van slachtoffers en daders zit iets sadistisch’, stelde Pam. Hij schreef dit direct naar aanleiding van de zaak die op dat moment de publieke rechtsorde hevig had geschokt: de doodgeschopte amateurgrensrechter Richard Nieuwenhuizen. Pam suggereerde in zijn column dat de nabestaanden door mediation *gedwongen* zouden worden te praten met de moordenaars van hun vader, van hun echtgenoot.

8 J. Dierx & A. van Hoek (m.m.v. J. Blad, S. Hogenhuis en S. Suzanne Jansen) (2012) *Mediation in strafzaken. De praktische toepassing van restorative justice en herstelrecht*. Den Haag: Sdu.

Vrijwel iedereen die voor het eerst met mediation in strafzaken te maken krijgt, denkt dat het niet kan, dat er iets niet aan klopt. Dat dacht ik zelf ook toen ik er in Argentinië voor het eerst mee te maken kreeg. Waarom zou een slachtoffer met een dader willen praten? En zo'n dader: die doet dat alleen om zijn straf te ontlopen, toch zeker? Totdat ik het daar voor mijn neus zag gebeuren. Argentinië is een van de vele landen ter wereld waar een goed georganiseerde praktijk bestaat van doorverwijzing van lopende strafzaken naar de mediator. Duizenden zaken per jaar. Ik schreef er al eerder over in dit tijdschrift en het komt ook weer aan de orde in het hiervoor genoemde boek. En hoe je het ook wendt of keert: dat slachtoffers en daders met elkaar praten kan dus wel. Het is zelfs mogelijk dat slachtoffers en daders met elkaar in het reine komen. De schade wordt hersteld, de troep wordt opgeruimd. De omgeving helpt daarbij. De officier van justitie of de rechter neemt vaak de afspraken over die slachtoffers en daders maken. Niet altijd, en daders krijgen ook dan hun gerechtvaardigde straf. De Argentijnen doen dit op grote schaal en daarmee zijn ze geen sadistisch volk. De dictatuur van Videla is daar nu ook echt voorbij. Met dat sadisme wordt afgerekend in de megarechtszaak die op dit moment in Buenos Aires loopt en waar de Nederlands-Argentijnse piloot Poch zich moet verantwoorden over zijn mogelijke betrokkenheid bij de tienduizenden uit vliegtuigen gedumpte lichamen. Dat zijn geen mediabele strafzaken meer. Al zullen er ook onder de nabestaanden zijn die vragen hebben aan de verantwoordelijken. En ook dat kan een doel van een mediation zijn: die vragen te beantwoorden (en meer niet). Alle deelnemers aan een mediation in een strafzaak doen dat uit vrije wil. Ook in Argentinië. Van dwang is geen sprake.

Het doel is om via een gesprek – met een slachtoffer dat dit wil en aan kan en een dader die verantwoordelijkheid wil nemen voor zijn gedrag – te kijken of er ook *andere oplossingen* mogelijk of nodig zijn om met de gevolgen van het strafbare gedrag om te gaan. In die zin heeft het doen van een aanbod voor mediation altijd zin. Het leidt alleen tot een mediation als de slachtoffers en de daders en hun omgeving dat ook aankunnen. Het voorbeeld van Max Pam, van de doodgeschopte grensrechter, was misplaatst. Het was toen en is nu veel te vers. Het laatste wat de nabestaanden zo snel na zo'n verschrikkelijk verlies nodig hebben is een aanbod voor mediation. Op dat moment zou dat inderdaad sadistisch zijn. Maar het kan zijn dat het over een tijd, misschien duurt het jaren, wel iets oplevert om met de daders en hun ouders te gaan praten. Bij een goede mediation worden alle belanghebbenden die dat willen betrokken.

De Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB) vraagt eigenlijk wel om een soort mediation-achtige interventie. De KNVB vroeg in de dagen na de dood van Nieuwenhuizen via de media om hulp van iedereen. De KNVB werd in de dagen na het incident in de media als hoofdschuldige aangewezen, maar is dat natuurlijk niet. Niet alleen. De daders, de omstanders, degenen die weggijken als er weer eens flink gescholden wordt langs de lijn. Als het wat minder erg uit de hand loopt. Wat ik daarvan denk is dat 'we' als maatschappij uiteindelijk allemaal boter op ons hoofd hebben. Columnisten en brave burgers verwachten van de officier van justitie, de rechter, het lik-op-stukstrafrecht en wie al niet dat die dit oplossen. Iedereen staat te roepen langs de zijlijn en blijft ondertussen zelf buiten

schot. En als alle betrokkenen zich vervolgens ieder afzonderlijk met behulp van een eigen advocaat dieper ingraven in de eigen standpunten, wordt het er niet beter op.

In een mediation kan dat niet: op een aanbod daartoe ingaan is al een begin van zelf verantwoordelijkheid nemen. Wat ga je zelf doen om te voorkomen dat dit nog een keer kan gebeuren? Dat is de vraag die daar op tafel ligt. Het is een keuze voor het een of voor het ander. Of je kiest ervoor je verantwoordelijkheid te nemen. Of je verschuilt je achter je procespositie in het strafrecht. En je besteedt de verantwoordelijkheid uit aan de KNVB.

In zijn boek werkt Korver niet nader uit dat Nederland naar internationale maatstaven nog geen volwaardige praktijk heeft van verwijzing van strafzaken naar mediation. De Kamerleden Ahmed Marcouch en Jeroen Recourt (PvdA) hebben hiervoor samen met Ard van der Steur (VVD) bij de begrotingsbehandeling van het ministerie van Veiligheid en Justitie in november 2012 aandacht gevraagd.⁹ De wettelijke basis voor mediation in strafzaken is artikel 51h Wetboek van Strafvordering. Op dit moment wordt deze mogelijkheid door de justitiële gezagsdragers nog nauwelijks benut. Maar goed, het benutten van herstelrecht was nou eenmaal niet het hoofdonderwerp van het boek van Korver. Het zou flauw zijn om de auteur daarop af te serveren. Korvers boek bevat wel degelijk een gedegen (en deels beschamende) analyse van de tekortkomingen van de strafrechtspleging anno nu. Toch hoop ik dat het niet zal blijven bij het optuigen van spreekrecht en het uitbreiden van rechten voor slachtoffers. Het belangrijkste voor slachtoffers is niet altijd het recht om te spreken of de mogelijkheid te krijgen om de rechter te informeren. Het gaat erom dat er ook wordt geluisterd en dat een slachtoffer wordt begrepen. En dat dit consequenties heeft: in daden. Dat laatste kan goed, soms zelfs zeer goed, worden bereikt in een mediation. Artikel 51h Wetboek van Strafvordering heeft in feite het recht om met elkaar te praten in het leven geroepen. Naast het recht van spreken dat wordt opgeëist door Richard Korver verdient wat mij betreft ook dit recht om met elkaar te praten vanaf nu een meer prominente plaats in de strafrechtspleging. Een heel nieuw spreekwoord ligt in het verschiet: spreken is zilver, praten is goud.

9 M. Bakker & R. Meijer (2012) PvdA: roer moet om bij Justitie. *De Volkskrant* 27 november.